

همکاری اقتصادی ارمنستان با روسیه

ا.م. ایوانف^۱

به اعتقاد نویسنده، با توجه به موقعیت راهبردی روسیه و ارمنستان، برقراری مجدد روابط از بین رفته در زمینه رشته‌های مهم تولیدات، فن‌آوری پیشرفته و همکاری‌های علمی - فنی نه تنها معقولانه است، بلکه باید درصدد توسعه هرچه بیشتر آنها برآمد. ضمناً روسیه و ارمنستان باید همکاری متقابل با کشورهای توسعه یافته خارج دور را که در حال حاضر رهبران پیشرفت‌های علمی - فنی و تولیدات و فن‌آوری‌های پیشرفته بوده و دارای اعتبارات لازم برای سرمایه‌گذاری در این رشته‌ها هستند، داشته باشند. توسعه روابط اقتصادی میان ارمنستان و روسیه مستلزم ثبات سیاسی و اقتصادی در ماورای قفقاز است و توسعه و رشد اقتصادی ارمنستان، گرجستان و جمهوری آذربایجان در مقیاس بالایی وابسته به عادی نمودن روابط میان خود آنها، حل و فصل مناقشات منطقه‌ای، پذیرش راه‌حلهای طرفین در زمینه توسعه همگرایی اقتصادی، به‌ویژه در زمینه‌های حمل و نقل و غیره می‌باشد.

روابط اقتصادی جمهوری ارمنستان با روسیه در شرایط سخت تمایلات همگرایی و واگرایی در سراسر فضای کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و ماورای قفقاز در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی و غیره بر اساس منافع دو کشور توسعه می‌یابد.

روابط اقتصاد خارجی جمهوری ارمنستان تأثیر زیادی بر سیاست اقتصاد داخلی آن کشور دارد. از زمان استقلال، تلاش دولت برای ایجاد اقتصادی هدفمند، توسعه همه‌جانبه سازوکارها و ساختار بازار و ایجاد روابط دوجانبه اقتصادی با کشورهای خارجی، بوده است. جمهوری ارمنستان یکی از اولین کشورهایی بود که قرارداد همکاری اقتصادی با کشورهای مستقل مشترک‌المنافع را امضا کرد.

جمهوری ارمنستان بر خلاف سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، به مدت سه

۱. این مقاله از کتاب «ارمنستان: مشکلات روند استقلال». نشر مؤسسه تحقیقات استراتژیک روسیه، مسکو، سال ۱۹۹۸ انتخاب و توسط خانم پروین معظمی‌گودرزی به فارسی ترجمه شده است.

سال شاهد رشد تولید ناخالص داخلی، تولیدات کشاورزی و صنایع بود و همین امر موجب توسعه روابط اقتصادی آن با روسیه، ترکمنستان، سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، ایران، آمریکا و همچنین کشورهای اروپایی شد.

تجارت خارجی و مناسبات تولیدی

ویژگی ارضی جمهوری ارمنستان و توسعه اقتصادی ویژه آن در سیستم اقتصاد واحد اتحاد جماهیر شوروی، تأثیر زیادی بر ساختار کنونی اقتصادی آن و در چگونگی روابط اقتصادی با کشورهای مستقل مشترک‌المنافع از جمله با روسیه دارد. در شرایط مبادله میان جمهوری‌های سابق شوروی، برنامه‌ریزی متمرکز و منابع سرمایه‌ای ارمنستان، که دارای محدودیتهای مواد خام برای صنایع خود بود، عملاً به‌طور کامل نیازهای خود را با واردات فرآورده‌های نفتی، ذغال سنگ، انرژی، فلزات سیاه، چدن، لوله و کودهای مصنوعی از روسیه تأمین می‌کرد. همچنین ماشینهای مورد نیاز، تجهیزات، کارهای چوبی، شیشه، کاغذ، کارت و همچنین محصولات خوراکی (به‌ویژه غلات و گوشت) و محصولات صنعتی از روسیه به ارمنستان وارد می‌شد.

در مقابل، از ارمنستان به روسیه محصولات صنایع تبدیلی، فلزات رنگی (مس)، آلومینیوم، سرب، روی، قلع، طلا، نقره، مرمر و غیره) وسایل و ابزار صنایع نظامی، اجزای صنایع الکترونیک، ماشین حساب، الکتروموتور، ژنراتور، موتور برقی، فلزبر، تجهیزات برقی و غیره صادر می‌شد. بیشترین جایگاه را در صادرات ارمنستان، محصولات شیمیایی، جوهر گوگرد، کاتودهای مصنوعی، صمغ، ماده پلاستیک، الیاف شیمیایی، لاستیک ماشین، مصالح ساختمانی، لباس، کفش، فرش، کنسرو، آب معدنی و کنیاک به خود اختصاص داده بودند.

وابستگی زیاد اقتصاد ارمنستان به برقراری روابط میان جمهوری‌های سابق شوروی با توجه به صادرات ۹۸٪ محصولات صنعتی ارمنستان به آن جمهوری‌ها و باقی ماندن ۲٪ از آن برای مصرف داخلی و همچنین واردات ۷۹٪ از کالاهای مصرفی آن جمهوری از دیگر جمهوری‌های سابق شوروی، خود گواه بارزی است.

در سیستم اقتصادی شوروی سابق، روسیه و ارمنستان شبکه وسیع و مشترکی در روابط اقتصادی تشکیل داده بودند و به همین دلیل تولید اکثر محصولات طبق یک زنجیره فن آوری انجام می‌گرفت. به‌عنوان نمونه، مواد شیمیایی لازم برای تولید طلا در کارخانه‌های ارمنستان از روسیه وارد و کنستانتره طلا برای تولید نهایی به کارخانه‌های روسیه تحویل داده می‌شد.^(۱)

سیستم انرژی ارمنستان جزو سیستم انرژی مشترک ماورای قفقاز بود که به سیستم انرژی قفقاز شمالی مربوط می‌شد. فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و کسب استقلال در ارمنستان، با بحران عمیق سیستم، از بین رفتن سریع روابط اقتصادی و تولیدی میان این دو جمهوری همراه بود. مشکلات ارمنستان با مشکلات سیاسی و اقتصادی در ماورای قفقاز عمیق‌تر شد.

محاصره اقتصادی از طرف آذربایجان، در نتیجه جنگ قره‌باغ، و قطع روابط اقتصادی با آن جمهوری تأثیر مخربی بر اقتصاد جمهوری ارمنستان داشت. شاهراه‌های حمل‌ونقل ارمنستان، از جمله لوله‌های نفت و گاز روسیه از آذربایجان عبور می‌کنند و ۸۰ درصد انرژی کشور از طریق این شاهراه‌ها تأمین می‌شود. در پی این تحول، سیستم انرژی ماورای قفقاز منهدم شد، خط انتقال برق در بسیاری از نقاط از بین رفت و سیستم‌های انرژی ارمنستان، گرجستان و آذربایجان عملاً از هم جدا شدند.

در این زمینه تغییرات تنظیم نشده و سریعی در سیستم ارائه منابع سرمایه‌ای و تجارت خارجی میان جمهوری‌های شوروی سابق، از جمله در تنظیم تعرفه گمرکی و سیستم سخت مناسبات اعتباری و پرداختی به‌وقوع پیوست. مناقشات آبخازیا و اوستیای جنوبی در گرجستان موجب بسته شدن شاهراه‌های حمل‌ونقل ارمنستان گردید که آن جمهوری را به روسیه (از طریق خط آهن از ساحل دریای سیاه و جاده شوسه از طریق قفقاز) وصل می‌کرد. زلزله اسپتیاک ضربه شدیدی بر اقتصاد ارمنستان وارد کرد و اوضاع این کشور را وخیم‌تر از روسیه و سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع نمود. خسارت اقتصادی زلزله

برابر با ۱۳ میلیارد روبل (به نرخ سال ۱۹۸۹) بود.^۱

کلیه مسایل مذکور موجب تشدید و خامت موقعیت اقتصادی ارمنستان گردید. حجم تولید ناخالص داخلی ارمنستان در سال ۱۹۹۱ به ۸/۸٪، در سال ۱۹۹۲ به ۵۲/۳٪ و در سال ۱۹۹۳ به ۱۴/۳٪ کاهش یافت. تجارت خارجی در شرایط بسیار وخیمی قرار گرفت و بدین ترتیب صادرات ارمنستان (به دلار آمریکا) از ۳۳۵ میلیون دلار در سال ۱۹۹۲ به ۱۵۶/۱ میلیون دلار در سال ۱۹۹۳ کاهش یافت. در سال ۱۹۹۴ صادرات آن کشور ۲۱۵/۵ میلیون، در سال ۱۹۹۵، ۲۶۳/۴ میلیون و در سال ۱۹۹۶، ۲۷۳/۶ میلیون دلار بود.^(۲)

وخیم شدن اوضاع موجب تغییر رفتار و جهت‌گیری روابط اقتصاد خارجی ارمنستان با کشورهای خارجی گردید. در این اوضاع، موقعیت روسیه در گردش کالاهای خارجی ارمنستان بسیار ضعیف شد. حجم تجارت با ترکمنستان که بعد از روسیه دومین شریک تجاری ارمنستان در کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و تأمین‌کننده اصلی گاز طبیعی از طریق خط لوله گرجستان بود، افزایش قابل توجهی یافت. صادرات ارمنستان در سالهای ۹۷-۱۹۹۳ به کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، به ۴۱٪ کاهش یافت و در مقابل، به دیگر کشورها به ۴۸٪ افزایش یافت. روابط اقتصادی با شورای اروپا در مکان اول قرار گرفت (در ژانویه - ژوئن ۱۹۹۷، سهم شورای اروپا در صادرات ارمنستان ۳/۳۸٪، روسیه ۲۵٪ و ایران ۱۹/۵٪ بود). در زمان کاهش حجم تجارت خارجی با کشورهای مستقل مشترک‌المنافع (به جدول صفحه بعد رجوع کنید)، روابط اقتصادی - تجاری ارمنستان با کشورهای شورای اروپا (به ویژه با بلژیک)، آمریکا و همچنین با ترکیه، بلغارستان، امارات متحده عربی، پاکستان، افغانستان، هندوستان و سایر کشورها، گسترش یافت.

شرکای اصلی تجاری جمهوری ارمنستان در کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، روسیه و ترکمنستان می‌باشند. بدین ترتیب در سال ۱۹۹۶ سهم روسیه در صادرات ارمنستان ۷۸/۱٪ و در واردات آن کشور، ۴۶/۶٪ بوده و در ژانویه و ژوئن ۱۹۹۷ به ترتیب برابر با

۱. دولت شوروی سابق به منظور بازسازی مناطق زلزله‌زده در سال ۱۹۹۹ سرمایه‌گذاری در ارمنستان را به ۲/۵ برابر یا به ۳/۹ میلیارد روبل و در سال ۱۹۹۰ به ۶ میلیارد روبل افزایش داد. کمک مالی روسیه به ارمنستان در سال ۹۲-۱۹۹۱ از جمله اعطای دو وام بلاعوض به میزان ۹۰۰ میلیون روبل (به نرخ سال ۱۹۹۱) به منظور بازسازی مناطق زلزله‌زده بود.

۱/۷۴٪ و ۴/۴۶٪ بوده است. (۳) نقش بالای ترکمنستان در تجارت خارجی ارمنستان، به دلیل تحویل گاز طبیعی به ارمنستان است. به طور کلی ترکمنستان از ارمنستان بیش از ۲۰۰ نوع تولید از جمله: کابل، الکتروماشین، محصولات صنایع سبک و غذایی دریافت می‌کند. صادرات ارمنستان به ترکمنستان از طریق مرز ایران که محاصره و محدودیت اعمال شده از سوی آذربایجان در مورد حمل کالا از طریق خاک گرجستان را از بین می‌برد، صورت می‌گیرد.

سهم کشورهای مستقل مشترک‌المنافع در تجارت خارجی ارمنستان
(به عنوان درصدی از کل صادرات و واردات) (۴)

مدت	صادرات	واردات
سه ماهه اول سال ۱۹۹۴	۸۰/۷	۶۶/۷
سه ماهه دوم سال ۱۹۹۴	۸۳/۲	۵۰/۵
سه ماهه سوم سال ۱۹۹۴	۷۲/۰	۶۳/۸
سه ماهه چهارم سال ۱۹۹۴	۷۱/۰	۴۹/۲
سه ماهه اول سال ۱۹۹۵	۶۲/۰	۵۴/۸
سه ماهه دوم سال ۱۹۹۵	۶۵/۰	۴۵/۹
سه ماهه سوم سال ۱۹۹۵	۶۵/۴	۴۷/۷
سه ماهه چهارم سال ۱۹۹۵	۴۳/۹	۴۹/۳
سه ماهه اول سال ۱۹۹۶	۵۳/۸	۳۸/۵
ژانویه-ژوئن ۱۹۹۷	۳۳/۸	۳۲/۵

با وجود افت در حجم تجارت و کاهش نقش روسیه در تجارت خارجی ارمنستان، روسیه همچنان شریک تجاری مهم ارمنستان می‌باشد، سهم ارمنستان نیز در تجارت خارجی روسیه در سالهای اخیر بسیار کم بوده است. صادرات به آن کشور در سال ۱۹۹۴، ۲۳/۰٪، در سال ۱۹۹۵، ۱۶/۰٪ و واردات از آن به ترتیب متشکل از ۱/۰٪ و ۱۲/۰٪ بوده است. در

تجارت روسیه با کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، سهم ارمنستان در سال ۱۹۹۶ در صادرات ۱۷/۰٪ و در واردات ۴/۰٪ بوده است. (۵)

در تجارت خارجی میان ارمنستان و روسیه، سنگهای قیمتی و مواد گران‌قیمت اولین جایگاه را اشغال کرده است. بدین ترتیب در سال ۱۹۹۶ جمهوری ارمنستان، ۷۷٪ از کل حجم واردات الماس‌های تکمیلی و نیمه تکمیلی را برای تولیدات بعدی و صدور مجدد، از روسیه تحویل می‌گرفت. صادرات الماس‌های تکمیلی ارمنستان به روسیه ۴۵٪ و طلا و تولیدات آن ۷۵٪ می‌باشد. روسیه مشتری اصلی کنیاک (مشروبات الکلی) ارمنستان می‌باشد و بیش از ۹۰ درصد تولیدات آن به روسیه صادر می‌گردد. با وجود افت شدید صنایع، صادرات محصولات الکترونیکی برای صنایع نظامی روسیه از ارمنستان به‌طور مداوم ادامه دارد. صادرات روسیه به ارمنستان عبارت‌اند از: محصولات نفتی، و حرارتی برای نیروگاههای هسته‌ای، محصولات غذایی و تعداد کمی کالاهای دیگر از جمله ماشین‌آلات و وسایل حمل‌ونقل ماشینی. ارمنستان همچنین از روسیه تخم‌گندم برای کشت بهاره دریافت می‌کند. در سال ۱۹۹۶ روسیه به ارمنستان ۶ هزارتن تخم‌گندم، سه هزارتن جو، یک هزارتن تخم لوبیا و یک‌هزارتن تخم نخود صادر کرد.

وضعیت دشوار حمل‌ونقل که قبلاً گفته شد نیز تأثیر منفی بر تجارت خارجی ارمنستان با روسیه دارد. در حال حاضر به دلیل کاهش مناقشه اوستیای جنوبی، امکاناتی در زمینه حمل بار با اتومبیل از روسیه به ارمنستان از طریق قفقاز شمالی، اوستیای جنوبی و همچنین از طریق مرز گرجستان به‌وجود آمده است. حمل کالا از طریق دریای سیاه، از بنادر باتومی و پوتی و همچنین خط آهن گرجستان صورت می‌گیرد، لیکن حمل کالا از این راهها نسبتاً گران است و به‌طور کلی قابل اطمینان نیست. در این شرایط، صادرات کالاهای ثابت و اساسی و حمل آنها به روسیه مانند (طلا، برلیان، جواهرات) تنها از طریق خطوط هوایی مقرون به‌صرفه است.

به عقیده کارشناسان ارمنستان، به علت فقدان خط آهن مستقیم با روسیه، کالاهای تولیدی یک‌سوم از کارخانه‌های صنعتی ارمنستان که زمانی در روسیه متقاضیان زیادی داشت، عملاً بلااستفاده مانده است. بدین ترتیب صنایع شیمیایی آن کشور می‌تواند هر ساله

۵۰-۶۰ تن آمونیاک و کالاهای دیگر به روسیه صادر می‌کند. به خاطر از دست دادن بازار روسیه در سال ۱۹۹۶، عملاً فعالیت ۱۷ کارخانه صنایع شیمیایی ارمنستان، از جمله مجتمع‌های عظیمی چون «نایریت»، «روبین» کارخانه لاستیک‌سازی و غیره متوقف شد. (۶)

از آنجا که مشکل حمل و نقل (به ویژه مشکل انتقال انرژی از روسیه، قطع ارتباط میان شبکه برق گرجستان و ارمنستان و سیستم انرژی روسیه) یکی از دلایل اصلی و بازدارنده خروج صنایع ارمنستان از بحران و توسعه وسیع همکاری تجاری - اقتصادی میان ارمنستان و روسیه می‌باشد، دولتهای روسیه، ارمنستان و گرجستان مشترکاً برای حل این مسأله همکاری می‌کنند. طرح‌هایی نیز برای احداث خط آهن از آبخازیا در دست مطالعه است. در جریان دیدار پطروسیان از مسکو در اوت سال ۱۹۹۷، در مورد احداث خط لوله گاز از گرجستان به ارمنستان که به طور کلی تأمین‌کننده گاز طبیعی مورد نیاز ارمنستان می‌باشد و حتی در آینده نیز می‌توان قسمتی از آن را به ترکیه صادر نمود، موافقت شد. همچنین کمک ارمنستان به روسیه در مورد بهره‌برداری مشترک از خطوط گاز ایران - ارمنستان از یک طرف باعث توسعه شبکه گازرسانی به کشورهای مستقل مشترک‌المنافع شده و از طرف دیگر امکان انتقال گاز طبیعی را از شمال به جنوب و برعکس فراهم می‌سازد. احداث خط لوله گاز (و همچنین ایجاد زیربنای حمل و نقل روسیه، گرجستان، ارمنستان و ایران) یکی از موارد اصلی و مهم در خصوص ایجاد شورای اقتصادی مسکو، ایروان و تهران می‌باشد که ایده تشکیل آن را تعدادی از محافل سیاسی مشهور ارمنستان مطرح ساخته‌اند. طرفداران این ایده معتقدند که ایجاد چنین شورایی هم برای روسیه و هم برای ارمنستان سودمند است و هر دو کشور موقعیت بین‌المللی و اقتصادی خود را با این کار تحکیم می‌بخشند. بعد از استقلال روابط اقتصادی فدراسیون روسیه و ارمنستان بر اساس حقوق بین‌المللی به شکل توافقنامه‌های بین دو دولت و همچنین قراردادهای بین کارخانه‌ای توسعه یافت. طی سالهای ۹۵-۱۹۹۲ میان ارمنستان و روسیه بیش از ۲۰ توافقنامه و قرارداد منعقد شد که مهمترین آنها به قرار زیر است:

- همکاری تجاری - اقتصادی روسیه و ارمنستان (در سالهای ۱۹۹۷-۱۹۹۲)

- توسعه ارتباطات علمی و تبادل اطلاعات علمی میان آکادمی علوم روسیه و آکادمی

ملی علوم ارمنستان.

- حل و فصل مسأله بدهی خارجی و دارایی‌های شوروی سابق
- همکاری و کمکهای دوجانبه در زمینه رعایت قوانین مالیاتی
- تبادل اطلاعات حقوقی و غیره

در سالهای ۹۶-۱۹۹۲ اسنادی از جمله همکاری در زمینه‌های زمین‌شناسی و استفاده از ذخایر زیرزمینی، حمل و نقل و ارتباطات، توسعه صنایع نفت و گاز روسیه و بازگشایی و بهره‌برداری صنعتی از نیروگاه اتمی ارمنستان و غیره میان ادارات و سازمانهای دو کشور به امضا رسید.

تبادل کالاهای اساسی به‌طور دوجانبه میان روسیه و ارمنستان توسط وزارت منابع طبیعی ارمنستان و اداره «راس کانتراکت» روسیه انجام می‌گیرد. به دنبال مشکلات توسعه اقتصادی روسیه و ارمنستان، در حال حاضر روابط تجارت خارجی آنها با کاهش روبه‌رو شده است. بدین ترتیب در سال ۱۹۹۵ به دلیل عدم پرداخت بدهی طرف ارمنی، توافقنامه‌ای که در مورد اصول اساسی همکاری تجاری - اقتصادی میان دو کشور منعقد شده بود، عملی نگردید و دو طرف مبادله کالاهای خود را محدود ساختند. ولی در پایان مه ۱۹۹۶ توافقنامه همکاری اقتصادی تجاری به مرحله اجرا درآمد و ارائه کالا مجدداً آغاز شد. (۷)

بدین ترتیب همکاری اقتصادی میان روسیه و ارمنستان در حال حاضر توأم با مشکلات فراوانی است. در نتیجه این موقعیت دشوار، بسیاری از مناسبات فن‌آوری و اقتصادی دوجانبه صورت نمی‌گیرد و سهم ارمنستان در تجارت خارجی روسیه و نیز سهم روسیه در تجارت خارجی ارمنستان کاهش می‌یابد. البته این وضعیت قابل تغییر است و می‌توان آن را در جهت مساعد تغییر داد. دلیل ایجاد این وضعیت کسب استقلال و دوران سخت پس از آن در دو کشور و مشکلات حمل و نقل در ماورای قفقاز است.

بر اثر اقداماتی که در دست اجراست، بسیاری از عوامل منفی در جهت توسعه روابط اقتصادی میان دو کشور از بین خواهند رفت و امکانات مساعدی در این زمینه ایجاد خواهد شد. در این اقدام در وهله اول ارمنستان ذینفع است. همکاری فعال اقتصادی و برقراری مجدد همکاری تولیدی با کارخانه‌های روسی براساس ارائه مواد خام، محصولات تکمیلی و ... نه تنها مقرون به صرفه‌تر است، بلکه در بسیاری از موارد موجب صادرات کالاهای ارمنستان به

بازارهای خارجی و کشورهای مستقل مشترک‌المنافع می‌شود. هماهنگ ساختن اقتصاد ارمنستان با شرایط کنونی توسعه اقتصادی و روابط اقتصاد خارجی، یافتن راههای جدید و مؤثر در مبادلات تجارت خارجی، بدون شک تأثیر زیادی بر روابط تجاری و اقتصادی ارمنستان با روسیه خواهد گذاشت.

بدین ترتیب در ژانویه - ژوئن ۱۹۹۷ در خارج از کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، ۶۲/۲٪ محصولات صنعتی جمهوری ارمنستان مورد بهره‌برداری قرار گرفت. حجم صادرات کالا از ارمنستان به کشورهای خاور دور در مقایسه با زمان قبل از استقلال رشدی بیش از حد داشته است. تقاضای ثابت در بازارهای بین‌المللی در خصوص کالاهای ارمنستان بیشتر در زمینه کالاهایی چون مس فشرده، موتور برق، جواهرات، طلا و برلیان و غیره ... است. پیش‌بینی می‌شود که با بازسازی صنایع ارمنستان، کشورهای توسعه‌یافته مایل خواهند بود محصولات شیمیایی و مواد خام ارمنستان را (سرب، روی، کائوچوی مصنوعی، اسیدسولفوریک، مواد پلاستیکی، قلع و غیره) وارد نمایند. البته غرب تمایلی به ورود وسیع کالاهای ارمنستان از قبیل ماشین‌آلات، کالاهای نفیس، محصولات تکنیکی، صنایع برق و ... را ندارد.

بدین ترتیب تقویت اهداف کنونی در جهت‌گیری تجارت خارجی ارمنستان در راستای تجارت خارجی با کشورهای خارج دور و کاهش وسیع حجم تجارت میان روسیه و ارمنستان، برای هر دو کشور بی‌فایده خواهد بود. روسیه در واردات مواد خام، اجناس نیمه‌ساخته و همین‌طور کلیه تولیدات صنعتی ارمنستان ذینفع است. ارمنستان هم متقابلاً نفعی در محدود کردن تولیدات خود تنها در زمینه تولید مواد خام، محصولات نیمه‌ساخته و سایر رشته‌ها ندارد.

روابط مالی - ارزی

تجارت خارجی موجود میان روسیه و جمهوری ارمنستان به طرح‌ریزی ویژه، کارکرد مؤثر و توسعه سیستم پولی ملی آنها وابستگی زیادی دارد. در دوره اول پس از استقلال، تولیدات کلیه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع براساس روبل شوروی سابق که تنها ابزار

پولی در این مجموعه بود، مورد دادوستد قرار می‌گرفت. لیکن مناسبات مالی - ارزی در داخل کشورهای مستقل مشترک‌المنافع براساس روبل سابق موفقیتی کسب نکرد، به همین دلیل در تابستان سال ۱۹۹۳ روسیه واحد پول ملی خود و سیستم سخت تأمین اعتبار را در حوزه کشورهای مستقل مشترک‌المنافع (به ارمنستان و سایر کشورها) تسری داد و اقداماتی را در زمینه نزدیک شدن به قیمت‌های تجارت جهانی انجام داد. در نتیجه فروپاشی حوزه روبل سابق، روسیه و سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، از جمله ارمنستان، واحد پول ملی خود را اعلام کردند. ارز ملی جمهوری ارمنستان - درام - در ۲۲ نوامبر سال ۱۹۹۳ اعلام شد (هر درام برابر با ۲۰۰ روبل سابق و $14/3$ درام برابر با ۱ دلار آمریکاست).^(۸)

تلاش برای شکل‌گیری سازوکار پولی مشترک در کشورهای مستقل مشترک‌المنافع براساس مبادلات چندجانبه و شورای پولی، در حال حاضر بدون نتیجه مانده است. عقیم‌ماندن چنین تلاشهایی مربوط به توسعه‌نیافتگی سازوکارهای بازار و ساختار داخلی کشورهای مستقل‌المنافع در رابطه با یکدیگر، بحران اقتصادی و اجرای نابهنگام اصلاحات اقتصادی است. این مسایل همچنین موجب شد که روند مؤثر اصلاحات اقتصادی و تشکیل و توسعه ساختار کارفرمایی نیز به راحتی صورت نگیرد.

نبود سیستم واحد پولی در کشورهای مستقل مشترک‌المنافع و فقدان مناسبات پولی - مالی میان آنها در بسیاری از جهات، توسعه تجارت دوجانبه آنها را مشکل و پیچیده‌تر می‌سازد. بدین ترتیب روسیه از سال ۱۹۹۵ به دنبال تأخیر در پرداخت‌ها، هیچ کالایی را بدون دریافت پیش‌پرداخت به آنها تحویل نمی‌دهد و مجازات‌های نقدی را نیز به خاطر تأخیر، اعمال می‌کند.

به علت نداشتن سازوکار پولی مشترک، مناسبات مالی در کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، از جمله میان روسیه و ارمنستان براساس قراردادهای دوجانبه انجام می‌گیرد. انواع حسابهای موجود میان این دو کشور عبارت‌اند از: حسابهایی به‌عنوان ارز ملی، معاملات تهاتری بین دولتی، حسابهای تهاتری، حساب در خصوص ارزهای قابل تبدیل. به‌دنبال عدم تعادل تجارت خارجی در بسیاری از کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، از جمله ارمنستان و تراز منفی بازرگانی، به‌مراتب کم‌تر از ارز لازم برای پرداخت‌های به‌موقع کالاهای تحویلی است.

به‌عنوان مثال، در سال ۱۹۹۳ کسری تراز بازرگانی ارمنستان عبارت از ۹۷/۹ میلیون دلار، در سال ۱۹۹۴، ۱۷۸ میلیون دلار، در سال ۱۹۹۵، ۴۰۵/۱ میلیون دلار و در ژانویه - ژوئن ۱۹۹۷، ۳۲۶ میلیون دلار بوده است. در چنین وضعیتی یکی از راههای تنظیم مناسبات پولی میان ارمنستان و روسیه توافقنامه‌های تهاتری و پایاپای می‌باشد که در هنگام بحران و بی‌ثباتی پولی به‌وجود می‌آید. بدین ترتیب در سال ۱۹۹۴، ۳۴٪ همه پرداختها در زمینه واردات، از جمله ۷۸٪ واردات انرژی ارمنستان، به شکل پایاپای انجام شد.

باید خاطر نشان ساخت که به‌طور کلی معاملات پایاپای یکی از موارد منفی در مناسبات پولی روسیه با کشورهای مستقل مشترک‌المنافع می‌باشد. به‌عنوان نمونه طی ۶ ماهه سال ۱۹۹۶، این نوع معامله متشکل از ۲۱/۳٪ نسبت به کل حجم مناسبات مالی - پولی روسیه با کشورهای اتحادیه بوده است (۱۹/۷٪ در صادرات، و ۲۳/۱٪ در واردات). ضمناً سهم روسیه در صادرات به این کشورها طبق گردش کالای مستقیم (پایاپای) ۴۹٪ متعلق به منابع حرارتی - انرژی و ۲۵٪ به واردات فلزات سیاه اختصاص داشت. کمبود شدید وجوه ارزی برای برطرف ساختن کسری تجارت خارجی در جمهوری ارمنستان موجب انعقاد توافقنامه‌های چندجانبه گردید.

قسمت اعظم پرداختهای جمهوری ارمنستان در زمینه واردات به‌طور کلی مربوط به بدهی‌های خارجی است. به‌عنوان مثال، در سال ۱۹۹۳ بدهی ارمنستان به روسیه در تجارت خارجی در مجموع ۲۲ میلیارد روبل (۴۵/۱ میلیون دلار به نرخ آن زمان) بود که بعداً به وام میان‌مدت با بهره (۱٪) تبدیل شد.^(۹) البته، جبران تراز منفی معاملات تجاری با کمک اعتبارات بین دولتی و سایر اعتبارات، برای اعتباردهندگان به دلیل مشکل بازپرداخت بدهی، سودمند نیست. بدهی کشورهای مستقل مشترک‌المنافع به روسیه عملاً موجب شده که روابط اقتصادی با آنها برای روسیه مفید نباشد، گرچه همه آنها برای شکل‌گیری اقتصاد روسیه دارای اهمیت راهبردی هستند. بدهی مشترک کشورهای مستقل مشترک‌المنافع به روسیه در اول آوریل سال ۱۹۹۷ عبارت از ۳۵ تریلیون روبل بود. این بدهی هر ماه در حال اضافه شدن است، تا آنجا که بسیاری از کشورهای مستقل مشترک‌المنافع امیدوارند که روسیه در تجدید بنای اقتصادی خود، اجرای پرداختهای به موقع توسط شرکای خود را به مرحله عمل درنیاورد.

به دنبال عدم تعادل تجارت خارجی ارمنستان و پیشی گرفتن واردات بر صادرات، بدهی خارجی این جمهوری به سرعت در حال افزایش است. در پایان سال ۱۹۹۲ بدهی این جمهوری ۳۲ میلیون دلار، در دسامبر سال ۱۹۹۳، ۱۳۰ میلیون دلار (۹۲٪ از کل صادرات ارمنستان) بود که از این مبالغ ۴۶٪ متعلق به بدهی به روسیه بوده است. در پایان سال ۱۹۹۵ بدهی خارجی ارمنستان افزایش یافت و به ۳۵۰ میلیون دلار و در آغاز سال ۱۹۹۷ به ۸۸۶ میلیون دلار رسید.

ضمناً بدهی ارمنستان به روسیه (در ۱ آوریل ۱۹۹۷) ۱۶۹/۴ میلیارد روبل بود که از این مبلغ، ۱۰۳ میلیارد روبل مربوط به بدهی‌های عقب افتاده بود. بدهی کارخانه‌های ارمنستان به پیمانکاران روسی عبارت از ۷۸/۷ میلیارد روبل، از جمله به «راس کانتراکت» ۲۸/۲ میلیارد روبل می‌باشد. اگر حواله‌های ارمنی‌ها در خارج دور تبدیل نشوند، میزان بدهی خارجی ارمنستان بسیار بیشتر می‌شد. این حواله‌ها هر ماهه ۳-۲/۵ میلیون دلار را شامل می‌شوند که ۶۰-۴۰ درصد آنها به شکل کالا و بقیه به صورت تبدیل به ارز است. ضمناً باید ارمنی‌هایی را نیز که در روسیه و سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع کار می‌کنند، به آن اضافه نمود. (۱۰)

در نخستین سالهای پس از استقلال، تجارت خارجی میان کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، روسیه و ارمنستان در سطح دولتی، از جمله با توافقنامه‌های دوجانبه صورت می‌گرفت. این امر معاملات پایاپای بین دولتی را تحت پوشش قرار می‌داد.

در جریان توسعه سیستم پول ملی کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، سازوکار مبادله، به تدریج تغییر کرد و معاملات مالی بدون واسطه ادارات و بانکهای تجاری انجام می‌شد. (۱۱)

عامل بازدارنده جدی که در سیستم مالی - پرداختی میان کشورهای اتحادیه وجود دارد، فقدان شورای مالی براساس حوزه روبل جدید یا ارزهای تهاتری است. به طور کلی روند همگرایی در زمینه‌های مالی - ارزی میان کشورهای اتحادیه وابسته به تقاضای توسعه روابط اقتصاد خارجی، ساختار و سازوکارهای مالی آنهاست.

لازم به ذکر است که به علت امتیازات روسیه از نظر همجواری و وجود مواد خام، روبل آن کشور در میان ارزهای کشورهای مستقل مشترک‌المنافع ترجیحاً در روابط مالی بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. به موازات آن، دلار آمریکا نیز به منزله وسیله تنظیم حسابهای

بین‌المللی مورد معامله قرار می‌گیرد. روبل روسیه در بیش از ۸۰٪ از عملیات بانکهای تجاری استفاده می‌شود. موقعیت روبل به عنوان ارز کلیدی کشورهای اتحادیه مشخص‌کننده اهمیت نقش روسیه در روابط اقتصاد خارجی آنهاست. ضمناً ثبات روبل روسیه موجب افزایش تمایل کارخانه‌ها و بانکهای کشورهای مستقل مشترک‌المنافع در پیشبرد معامله و پرداخت براساس آن می‌گردد.

روابط در زمینه تنظیم امور گمرکی

فعالیت اقتصاد خارجی ارمنستان با فرمان ریاست‌جمهوری آن کشور در اوایل سال ۱۹۹۲ آغاز شد، که به موجب آن همه محدودیتهای تجارت خارجی ارمنستان، از جمله مالیاتهای صادراتی آن کشور لغو گردید. البته آزادسازی تجارت خارجی با توجه به بار سنگین اقتصاد وخیم ارمنستان، بسیار طاقت‌فرسا بود و به همین دلیل در سال ۱۹۹۳ در آن کشور اقدامات شدید برای تنظیم تجارت خارجی، از جمله مجوز صادرات، مالیات صادراتی، پیش‌پرداخت کالاهای صادراتی و غیره اجرا گردید. در حال حاضر تنظیم تعرفه‌های گمرکی در ارمنستان، همچون روسیه و سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، قسمت اصلی سیستم جهت‌گیری روند اقتصاد خارجی است. تنظیم تعرفه گمرکی برای تعیین مالیاتهای وارداتی و صادراتی و غیرتعرفه‌ای برای مجوز صادرات و واردات کالاها اجرا می‌شود که بر موقعیت اقتصادی و روابط با شرکای خارجی تأثیر می‌گذارند.

مالیاتهای گمرکی و سایر پرداختها، منابع اصلی درآمد بودجه هستند. بدین ترتیب خدمات گمرکی جمهوری ارمنستان در سال ۱۹۹۵، ۹۷۵۷ مورد (۶۴٪) عملیات در واردات، و بیش از ۵ هزار مورد عملیات (۳۶٪) در زمینه صادرات را ثبت کرده که در نتیجه مبلغ بودجه دولتی به جای ۱۸۱۳ میلیون درام طرح‌ریزی شده به ۲۸۵۶ میلیون درام رسید. به‌طور کلی اداره گمرک جمهوری ارمنستان تأمین‌کننده ۲۵-۲۰ درصد از درآمدهای بودجه‌ای است. در سال ۱۹۹۶ اداره گمرک جمهوری ارمنستان پیش‌بینی کرد که درآمد بودجه را بسیار بیشتر از درآمد سال ۱۹۹۵ یعنی به ۷ میلیارد درام از جمله ۳/۳ میلیارد درام مالیات مستقیم بر کالاهای وارداتی افزایش دهد.

در آغاز سال ۱۹۹۶ دولت ارمنستان شیوه جدید اخذ مالیات گمرکی را تعیین کرد و «جدولی» را برای نرخ خدمات گمرکی ایجاد نمود. به طور کلی اخذ مالیات طرح ریزی شده، ۱۵ تا ۳۵ درصد وجوه دریافتی از اداره گمرک در بودجه دولت را افزایش داد. در سال ۱۹۹۶ مالیات بر بنزین ۲۵٪ از قیمت آن را شامل می شد. طی سه ماهه اول سال ۱۹۹۶ اداره گمرک جمهوری ارمنستان از محل مالیاتهای گمرکی ۲ میلیارد درام به دست آورد که ۱ میلیارد درام از آن متعلق به مالیاتهای مستقیم بود. (۱۲)

باید خاطرنشان ساخت که ارمنستان و روسیه همچون کشورهای مستقل مشترک‌المنافع می‌کوشند محدودیتهای تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای را که مانع توسعه تجارت بین آنهاست، کمتر کنند. این امر منطبق بر راهبرد سازمان تجارت جهانی است. لازم است خاطرنشان شود کشورهای توسعه یافته که به خاطر آزادسازی تجارت خارجی وارد بازار جهانی شده‌اند، در واقع با تعرفه گمرکی و سایر برنامه‌های دولتی در زمینه تجارت خارجی، به خصوص در زمینه منافع اقتصاد ملی بسیار آزادانه برخورد می‌کنند. این امر به ویژه در آمریکا وجود دارد. در کشورهای اروپایی صحبت بر سر «آزادی» نیست، بلکه در مورد «تنظیم»، «جهت‌گیری» یا آزادی سازمان تجارت است. بدین ترتیب آلمان واردات ذغال سنگ، فرانسه نفت و محصولات نفتی، استرالیا شراب و کنسروهای گوشتی را سهمیه‌بندی می‌کنند. واردات سهمیه‌ای در آمریکا، ژاپن، کانادا، کره جنوبی، مکزیک، هند و سایر کشورها متداول شده است. (۱۳)

در آوریل سال ۱۹۹۴ کشورهای مستقل مشترک‌المنافع توافقنامه‌ای را در مورد تشکیل منطقه آزاد تجاری منعقد نمودند که لغو تدریجی مالیات گمرکی، مالیاتها و عوارض، محدودیتهای تجارت دوجانبه محدودیتهای تشکیل و توسعه سیستم حسابها و پرداختهای دوجانبه در زمینه تجارت و سایر معاملات، هماهنگی و یکنواختی قانونگذاری کشورهای امضاکننده توافقنامه را پیش‌بینی می‌کرد. لیکن تاکنون اجرای این موافقتنامه با موفقیت همراه نبوده است. در چهارمین اجلاس شورای رؤسای ادارات اقتصاد خارجی کشورهای مستقل مشترک‌المنافع در آوریل سال ۱۹۹۶، خاطرنشان شد که توافقنامه مذکور به طور کامل اجرا نشود، تا جایی که در نظام تجارت آزاد محدودیتهای موجود حفظ شوند.

تلاش برای تضعیف محدودیتهای تجارت خارجی از یک طرف و حمایت از تولیدات خصوصی از طرف دیگر و تنظیم قیمتهای داخلی مناسب از خصوصیات مشخص در روابط اقتصادی میان روسیه و ارمنستان می باشد. این شیوه قراردادهای منعقد شده میان طرفین، تعقیب می شود. بدین ترتیب اولین پیمان حقوقی - قانونی که در تجارت خارجی میان روسیه و ارمنستان تنظیم شد، موافقتنامه بین دولتی در مورد تجارت آزاد بود که در سپتامبر سال ۱۹۹۲ در ایروان به امضا رسید. لیکن در دسامبر همان سال دو کشور پروتکلی را در مورد موافقت برای حذف نظام تجارت آزاد امضا کردند. سپس طی سالهای ۹۶-۱۹۹۳ هر سال موافقتنامه هایی با همان برنامه، با ضمیمه هایی که اولویتهای روابط دوجانبه را براساس حقوق یکسان ثبت می کردند، تجدید می شد. (۱۴)

در زمینه همگرایی اقتصادی آنی کشورهای مستقل مشترک المنافع، مشکلاتی در مورد تشکیل یک شورای گمرکی وجود دارد. در ژانویه سال ۱۹۹۵ شورای گمرکی چهار کشور مستقل مشترک المنافع یعنی روسیه، بیلوروسی، قزاقستان و قرقیزستان شکل شد. اصول اساسی آن شورا، خطوط گمرکی واحد، نظام واحد در روابط چهار کشور، همگونی روشهای اقتصادی در اداره اقتصاد ملی و روندهای اقتصاد خارجی می باشند. لیکن کاملاً واضح است که ایجاد شورای گمرکی روندی است که به مدت زمان طولانی، اجرای اصلاحات اقتصادی در کشورهای شرکت کننده، زمینه های حقوقی، روشهای اداره همه سیستمهای روابط اقتصاد خارجی، تلاشهای سازماندهی شده و اراده سیاسی از طرف رهبران کشورها، نیاز دارد. از آغاز تلاش کشورهای اتحادیه برای ایجاد یک شورای گمرکی و سپس ایجاد شورای گمرکی چهار کشور مستقل مشترک المنافع، جمهوری ارمنستان دارای نقطه نظر ویژه در این خصوص می باشد که اغلب در انتشارات و مطبوعات آن کشور منعکس می شود. برخی از متخصصان ارمنستان معتقدند از آنجا که ارمنستان با کمبود شدید انرژی و سایر منابع رویه رو است، لذا موانع مشترک گمرکی برای سه کشور قفقاز به منزله محدودیت توسعه روابط اقتصاد خارجی، از جمله با ایران می باشد و بدین ترتیب ضربه مهلکی بر اقتصاد آن کشور وارد می سازد. به گفته رئیس اداره گمرک ارمنستان، تلاش روسیه برای تسریع در تشکیل شورای گمرکی و به طور کلی شورای اقتصادی کشورهای مستقل مشترک المنافع نه تنها پاسخی به منافع ارمنستان

نمی‌دهد، بلکه ایجاد قرارگاههای گمرکی در مرزهای آن کشور با چهار کشور دیگر موجب می‌شود که تجارت با آنها ۷۵٪ کاهش یابد. به‌رغم این نظر، وی شرکت فعال ارمنستان را در شورای گمرکی رد نکرد ولیکن معتقد است که این شورا مربوط به آینده است، یعنی زمانی که روابط اقتصادی ارمنستان و سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع تا سطح مناسبی توسعه یابد. (۱۵)

در حال حاضر دولت ارمنستان علاقه خود را به مطالعه دقیق چگونگی شکل‌گیری و برقراری شورای گمرکی روسیه، ییلوروس، قزاقستان و قرقیزستان اظهار می‌دارد. گواه این ادعا موضع مثبت ارمنستان نسبت به تحکیم روابط اقتصاد خارجی با کشورهای شورای گمرکی و پیشنهاد در مورد تشکیل گروههای کاری مشترک با روسیه در زمینه مطالعه شرایط الحاق احتمالی ارمنستان به شورا است.

چشم‌اندازهای توسعه روابط اقتصادی میان روسیه و ارمنستان

عده‌ای از محققان خارجی با بررسی روابط اقتصادی روسیه با کشورهای ماورای قفقاز پس از کسب استقلال آنها نتیجه می‌گیرند که نقش روسیه در این منطقه از جمله در ارمنستان بسیار کاهش یافته است. (۱۶) البته چنین نتیجه‌ای قطعی نمی‌باشد.

منافع اقتصادی و جغرافیای سیاسی روسیه در ماورای قفقاز، روابط تاریخی آن با ارمنستان، گرجستان، آذربایجان و کشورهای خاور نزدیک، به‌ویژه با ایران و ترکیه، توسعه احتمالی وسیع علمی - فنی، تجارت خارجی و سایر روابط با کشورهای منطقه موجباتی را فراهم آورده که نقش روسیه در ماورای قفقاز نه تنها در آینده کاهش نیابد، بلکه گسترش نیز پیدا نماید. در حال حاضر روسیه امکانات محدودی دارد، لیکن خروج از بحران اقتصادی و ظرفیتهای قوی علمی - فنی موجب خواهد شد تا عملکرد مثبتی در توسعه اقتصادی کشورهای منطقه براساس حقوق یکسان و روابط مساعد صورت گیرد. این امر در خصوص رابطه روسیه با ارمنستان قبل از هر چیز مربوط به ساختار دولتی و کارفرمایی دوجانبه در توسعه صنایع ارمنستان از جمله بهره‌برداری از معادن، استخراج مس، طلا، الماس، فلزات رنگی، شیمیایی، بیوتکنولوژی و غیره می‌باشد. نتایج بهتری از همکاری روسیه و ارمنستان را

می‌توان در زمینه همکاری‌های علمی - فنی از جمله در زمینه فن‌آوری پیشرفته و همچنین مجموعه صنعتی - نظامی انتظار داشت.

در ارمنستان براساس توسعه مجموعه علمی - فنی شوروی سابق، برخی تولیدات فنی با کیفیت عالی به عمل آمد و تحقیقات پیشرفته‌ای در خصوص فلزات رنگی، بیوتکنولوژی، شیمیایی، بیوشیمی، بیولوژی مولکولی، فیزیک، ژئوفیزیک، فن‌آوری اطلاعات و علم نجوم صورت گرفت که رابطه متقابلی با مؤسسات تحقیقات علمی، نهادها و ادارات موجود در روسیه داشتند. در حال حاضر این روابط وجود ندارند.

برای ارمنستان، تداوم همکاری‌های اقتصادی و علمی - فنی با روسیه تعیین‌کننده و حافظ ظرفیتهای بالقوه می‌باشد که در آینده می‌تواند نقش آن کشور را در جامعه جهانی مشخص کند. جهت‌گیری و همکاری اقتصادی با غرب منجر به وابستگی ارمنستان به آن، «فرار مغزها»، و توسعه یک‌جانبه تولیدات ملی شد.

در حال حاضر در روسیه، حتی در شرایط بحرانی، نوعی ساختار اقتصادی به وجود آمده است که در اجرای اصلاحات بر اساس دموکراسی و توسعه استقلال اقتصادی و همگرایی با کشورهای مستقل مشترک‌المنافع براساس روابط دوجانبه دارای منافع است. رشته‌های صنایع عالی - فنی روسیه ارتباط خود را با شرکایی در کشورهای مستقل مشترک‌المنافع، از جمله با ارمنستان حفظ کرده‌اند.

با توجه به موقعیت راهبردی روسیه و ارمنستان، برقراری مجدد روابط از بین رفته در زمینه رشته‌های مهم تولیدات، فن‌آوری پیشرفته و همکاری‌های علمی - فنی نه تنها معقولانه است، بلکه باید درصدد توسعه هرچه بیشتر آنها برآمد. ضمناً روسیه و ارمنستان باید همکاری متقابل با کشورهای توسعه یافته خارج دور را که در حال حاضر رهبران پیشرفت‌های علمی - فنی و تولیدات و فن‌آوری‌های پیشرفته بوده و دارای اعتبارات لازم برای سرمایه‌گذاری در این رشته‌ها هستند، داشته باشند. بدیهی است که آمریکا، ژاپن و سایر کشورهای پیشرفته برای توسعه بازار کالا و فن‌آوری‌های خود و گسترش عرصه عملیات راهبردی خارجی با هدف سازماندهی و عرضه تولیدات خود با هم شدیداً مبارزه می‌کنند. در

این صورت امکان مناسبی برای روسیه و ارمنستان در توسعه زمینه‌های اطلاعاتی - فنی به صورت دوجانبه و چندجانبه به وجود می‌آید.

کارفرمایان آمریکایی و ژاپنی بسیار مایل هستند با ارمنستان در زمینه فن‌آوری اطلاعاتی و میکروالکترونیک و در استفاده از ظرفیتهای علمی - فنی آن کشور ارتباط برقرار نمایند، به همین دلیل ارمنستان قراردادی با یک کنسرسیوم آمریکایی درخصوص سازماندهی تولیدات مهم مشترک در زمینه‌های مذکور منعقد کرد. بر این اساس تولیدات فنی ترانزیستوری و سایر رشته‌ها می‌توانند توسعه یابند. (۱۷) در پایان سال ۱۹۹۶ ارمنستان و ژاپن، اسنادی را در زمینه همکاری، ازجمله سرمایه‌گذاری ژاپن در توسعه رادیوالکترونیک و صنایع شیمیایی ارمنستان، امضا نمودند. (۱۸) البته در توسعه چنین روابطی بهتر است از امکانات روسیه نیز استفاده شود. این امر موجب جذب سرمایه‌های چندجانبه در رشته‌های مهم تولیدی ارمنستان خواهد شد و قدرت تحرک این جمهوری را افزایش خواهد داد. یکی از موارد همکاری اقتصادی میان روسیه و ارمنستان تشکیل نهادهای مشترک، ازجمله گروه‌های مالی - صنعتی به‌طور دوجانبه و چندجانبه می‌باشد که در موقع مناسب کمک مؤثری به همگرایی اقتصادی روسیه - ارمنستان هم به صورت دوجانبه و هم به صورت چندجانبه با سایر کشورهای مستقل مشترک‌المنافع خواهد کرد.

سرمایه ثابت کارخانه‌های ارمنستان از طریق سرمایه‌های خارجی در دسامبر سال ۱۹۹۶ متشکل از ۵۰/۵ میلیون دلار بود. به‌طور کلی از ۶۷۵ کارخانه ثبت شده در ارمنستان، ۳۷۴ واحد به‌طور مشترک و براساس سرمایه‌های خارجی است. سرمایه‌های اصلی از طریق آمریکا، ایران و روسیه تأمین می‌شود. البته سرمایه‌گذاری روسیه در اقتصاد ارمنستان در حال حاضر به دلیل ضعف اقتصادی خود آن کشور چشمگیر نمی‌باشد. همکاری مهم اقتصادی ارمنستان و روسیه به شکل توافق میان «گاز پروم» روسیه و «آرم‌گاز پروم» ارمنستان می‌باشد. این همکاری موجب ورود گاز به ارمنستان و صادرات آن به ترکیه با احداث خطوط لوله گاز در مرزهای ارمنستان خواهد بود. طبق برنامه‌ریزی انجام شده، در ابتدا سه میلیارد مترمکعب گاز در سال و سپس ۹ میلیارد مترمکعب در سال به ارمنستان تحویل خواهد شد.

طبق خط مشی جدید گسترش همکاری روسیه و ارمنستان، این امکان را به وجود

می‌آورد که طی ۲-۳ سال گازرسانی به نقاط مسکونی ارائه شود و اشتغال به کار حدود ۲ هزار نفر و سپس در آینده به ۷-۱۰ هزار نفر تأمین شود.^(۱۹) گروه صنعتی - مالی مشترک روسیه و ارمنستان نه تنها تحکیم‌کننده روابط میان دو کشور است، بلکه در پاره‌ای مواقع موجب ورود هرچه سریعتر و مؤثرتر ارمنستان به اقتصاد جهانی می‌شود. تجربه همکاری روسیه و ارمنستان نشان می‌دهد که حفظ و توسعه روابط مشترک میان ادارات دو کشور در بسیاری از جهات برای توسعه اقتصاد روسیه نیز لازم است.^(۲۰)

توسعه روابط اقتصادی میان ارمنستان و روسیه مستلزم ثبات سیاسی و اقتصادی در ماورای قفقاز است و توسعه و رشد اقتصادی ارمنستان، گرجستان و جمهوری آذربایجان در مقیاس بالایی وابسته به عادی نمودن روابط میان خود آنها، حل و فصل مناقشات منطقه‌ای، پذیرفتن راه‌حلهای طرفین در زمینه توسعه همگرایی اقتصادی، به‌ویژه در زمینه‌های حمل و نقل و غیره می‌باشد.

یادداشتها

۱. صدای ارمنستان، ۱۹۹۷، شماره ۱۷.

2. EIU Country Profile. Georgia, Armenia, Azerbaijan. 1996-1997, London, 1997, p.31, IMF

Economic Reviews 1994. Armenia, Washington, 1995, May, p.28.

2. EIU Country Profile, 2 Quarter 1996, Armenia, p.20: EIU Country Profile. Georgia,

Armenia, Azerbaijan, 1996-1997, London, 1997.

کمیتة آمار بین دولتی کشورهای مستقل مشترک‌المنافع. بولتن آماری، ۱۹۹۷، شماره ۴، ص ۹۷.

۳. همان منبع، شماره ۳، ص ۴۳-۴۲ و ۴۵-۴۴. وضعیت اجتماعی - اقتصادی جمهوری ارمنستان، ایروان،

۱۹۹۷، ص ۲۴.

4. EIU Country Profile. 3 Quarter 1996, Armenia. p.36.

کمیتة آمار بین دولتی کشورهای مستقل مشترک‌المنافع. بولتن آماری، ۱۹۹۷، شماره ۴، ص ۵۹ وضعیت

اجتماعی - اقتصادی جمهوری ارمنستان/ ایروان، ۱۹۹۷، ص ۳۷۶.

5. Directions of Trade statistics Yearbook, 1996, IMF, Washington. 1996, p.376.

۶. جمهوری ارمنستان، ۱۹۹۶، ۲۶ فوریه، شماره ۴۱، ص ۲.
۷. پالکف، روسیه - ارمنستان: موقعیت و چشم‌انداز توسعه روابط اقتصادی - تجاری / تجارت خارجی، ۱۹۹۶، شماره ۱۱-۱۰، ص ۲۳.
8. IMF Economic Reviews 1994, Armenia/ Washington, 1995, May, p.29.
9. Ibid, p.27-28, EIU Country Profile. 1996-1997, p.24-43.
10. IMF Economic Reviews 1994, Armenia, p.27-29.
- صدای ارمنستان، ۱۹۹۷، شماره ۱۴، نزایسیمیاگازتا، ۱۹۹۷، ۲۳ مه، ص ۳.
۱۱. اخبار اقتصادی، ژوئن ۱۹۹۵، شماره ۱۴، ص ۳.
۱۲. جمهوری ارمنستان، ۲۳ مارس ۱۹۹۵، شماره ۵۹-۵۸، ص ۲.
۱۳. بولتن اقتصاد خارجی، ۱۹۹۷، شماره ۱، ص ۸-۷.
۱۴. پالکف، منبع شماره ۷، ص ۲۲.
۱۵. جمهوری ارمنستان، ۲۶ مارس ۱۹۹۶، شماره ۵۸-۵۹، ص ۲.
۱۶. جمهوری ارمنستان، ۲ دسامبر ۱۹۹۶، شماره ۲۴۱، ص ۱.
۱۷. جمهوری ارمنستان، ۱۶ نوامبر ۱۹۹۶، شماره ۲۲۹، ص ۲.
۱۸. جمهوری ارمنستان، ۲۸ نوامبر ۱۹۹۶، شماره ۲۳۷، ص ۱.
۱۹. جمهوری ارمنستان، ۱۲ دسامبر ۱۹۹۶، شماره ۲۴۷، ص ۲. ۱۴ دسامبر ۱۹۹۶، شماره ۲۴۸، ص ۲، دنیای اقتصاد، ۲۵ فوریه ۱۹۹۷، ص ۳.
۲۰. پالکف، منبع شماره ۷، ص ۲۴-۲۳.